

8. Ефременко Т. Экономическая культура населения современной Украины / Т. Ефременко // Социология: теория, методы, маркетинг. – № 4. – 2006. – С. 174-194.
9. Экономическая политика государства: сущность, этапы, механизмы [Электронный ресурс] / В.Д. Лагутин // Режим доступа : http://www.ief.org.ua/IEF_rus/ET/Lagutin406.pdf.
10. Tinbergen J. On the Theory of Economic Policy. – Amsterdam:North Holland, 1952.
11. Малий І.Й. Держава і ринок: філософія взаємодії : [монографія] / І.Й. Малий, М.І. Діба, М.К. Галабурда / за заг. та наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І.Й. Малога. – К. : КНЕУ, 2005, 358 с.
12. Подгорный В.В. Роль конкурентной идеологии в усовершенствовании государственного управления / В.В. Подгорный // Державне управління процесами життєдіяльності і галузевого розвитку економіки : зб. наук. пр. – Донецьк, 2003. – Т. IV, вип. 25, серія «Державне управління». – С. 212-219.

УДК 911.6

Степанова Е.Р.

кандидат економічних наук,

викладач кафедри управління персоналом та економіки праці

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Стаття присвячена аналізу особливостей розміщення продуктивних сил в Україні. Наведено макроекономічне групування регіонів. Представлено існуючий спектр проблем в кожному із територіальних організацій.

Ключові слова: продуктивні сили, територіальна організація, промисловість, галузь економіки, районування.

Степанова Э.Р. ОСОБЕННОСТИ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ УКРАИНСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Статья посвящена анализу особенностей размещения продуктивных сил на Украине. Приведено макроекономическое группирование регионов. Представлен существующий спектр проблем в каждой из территориальных организаций.

Ключевые слова: продуктивные силы, территориальная организация, промышленность, отрасль экономики, районирование.

Stepanova E.R. FEATURES OF UKRAINIAN'S INDUSTRY TERRITORIAL ORGANIZATION

Article devoted to the features of productive forces' allocation analysis in Ukraine. Macroeconomic grouping of regions has been presented. Exciting range of problems in each of territorial organizations has been represented.

Keywords: productive forces, territorial organization, industry, branch of economy, zoning.

Постановка проблеми. Сучасна територіальна організація продуктивних сил України сформувалася під впливом економічних законів планової економіки. Функціонування в сучасних економічних умовах зумовлює відповідні зміни в теорії розміщення продуктивних сил і передусім утверджує пріоритетність загальних для всіх суспільно-економічних формацій економічних законів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні переважно прикладними аспектами територіальної організації підприємств присвячені дослідження групи науковців Ради з вивчення продуктивних сил НАН України. Осмисленню проблем просторової організації економіки в межах соціально-економічної географії присвячені дослідження О.Г. Топчієва, О.І. Шаблія, А.П. Голікова та ін. Дослідження особливостей розміщення продуктивних сил наведені в роботах Б.Ф. Заболотського, С.І. Іщука, Є.П. Качана, Т.Є. Царика, Д.М. Стеценка та багатьох інших українських науковців.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, сутність якого полягає у визначенні найбільш розвинених галузей економіки у тому чи іншому макроекономічному регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідна роль діяльності українських підприємств у розвитку промисловості визначається, перш за все, тим, що, забезпечуючи всі галузі народного господарства знаряддями праці та новими матеріалами, вона є найбільш активним фактором науково-технічного прогресу і розширеного відтворення в цілому. Серед інших галузей господарства промисловість вирізняється комплексно- і районуотворюючими функціями [1, с. 37].

Українські регіони класифікуються за принципом економічного районування. Це науково обґрунтований поділ території країни на економічні райони, що склалися історично або у процесі розвитку продуктивних сил на основі суспільного поділу праці. Економічне районування сприяє раціональній територіальній організації господарства країни [2, с. 214].

На Україні існують наступні макроекономічні регіони:

Центральний (центр макрорайону місто Київ) – до його складу входять Вінницька, Житомирська, Київська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області;

Донецький (центр макрорайону місто Донецьк) – до його складу входять Донецька та Луганська області;

Західний (центр макрорайону місто Львів) – до нього відносяться Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області;

Придніпровський (місто Дніпропетровськ) – входять Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська області;

Причорноморський макрорайон (центром району є місто Одеса) – до складу входять Миколаївська, Одеська, Херсонська області та Автономна Республіка Крим;

Харківський макроекономічний район (місто Харків) – Полтавська, Сумська, Харківська області. Розглянемо їх більш детально.

До складу Центрального регіону входять Київ і шість областей: Вінницька, Житомирська, Київська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська. Його площа 158,7 тис. км². Це найбільший за площею (26,4 відсо-

тка від загальної площі) регіон України. Чисельність населення в цьому регіоні становить 12,2 млн. осіб, або 23,7 відсотка від загальної чисельності населення України. Важливим регіональним чинником розвитку господарства Центрального регіону є його могутній трудовресурсний потенціал. На території досить висока густина населення – 83 особи на км² [2, с. 215].

В таблиці 1 розглянемо найбільш розвинені галузі економіки зазначеного регіону [3; 4].

Основною проблемою регіону є розвиток малих міських поселень, відродження села і сільського господарства. Більшість малих і середніх міст регіону мають сприятливі умови для соціального і культурного розвитку – вигідного розміщення промислових підприємств, наукових, освітніх і медичних установ, організацій сфери послуг, інфраструктури тощо [5, с. 280].

Розглянемо Донецький макроекономічний регіон. До його складу входять Донецька і Луганська області. Площа складає 53,2 тис. км², або 8,8 відсотка території України. За розмірами території це найменший регіон в Україні, проте для нього характерна висока територіальна концентрація соціально-економічного потенціалу. У регіоні проживає 7,9 млн. осіб, або 15,3 відсотка населення України. Тут висока густина населення – 149 осіб/км² [2, с. 220].

В таблиці 2 наведена економічна характеристика Донецького регіону [3].

Виятково важливою є проблема подальшого розвитку продуктивних сил, зокрема галузей важкої індустрії Донбасу – оновлення на якісно новій, більш сучасній матеріально-технічній базі створеного тут потужного виробничого потенціалу в таких галузях, як вугільна промисловість, чорна металургія, машинобудування, хімія тощо.

Цей потенціал формувався впродовж тривалого часу й оновлювався повільно. У зв'язку з цим в умо-

вах регіону першочергове значення має якісна переорієнтація інвестиційної політики, насамперед за рахунок різкого збільшення частки капітальних вкладень на реконструкцію і технічне переоснащення [5, с. 284].

Західний макроекономічний регіон включає 7 областей: Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Чернівецьку. Його площа становить 110 тис. км², або 18,3 відсотка загальної території України. У регіоні проживає близько 10 млн. осіб, або майже 1/5 чисельності населення країни. Регіон вирізняється найбільшою кількістю міст (117) і посідає друге місце за кількістю поселень міського типу (144) після Донецького регіону [2, с. 227].

В таблиці 3 наведена економічна характеристика Західного регіону [3].

До основних проблем розвитку Західного макрорайону потрібно віднести: посилення збалансованості соціально-економічного і екологічного розвитку; модернізацію технологій, що застосовуються в усіх галузях господарства; перебудову структури виробництва з випереджаючим розвитком найбільш наукоємних галузей третинної і четвертинної сфери із забезпеченням її відповідності інтегральному потенціалу; розбудову виробничої, комунікаційно-інформаційної, соціальної інфраструктури; технічне переозброєння промисловості, сільського господарства, будівництва; розширення зовнішньої функції і частки її в експортному секторі країни; інтенсивний розвиток рекреаційного комплексу в усіх економічних районах; модернізацію транспортної системи району для її інтегрування в загальноєвропейську; збільшення власної бази паливно-енергетичних ресурсів; пріоритетний розвиток основних центрів просторового каркасу росту продуктивних сил району [5, с. 294].

Таблиця 1

Область	Економічна характеристика
Вінницька	53% загального промислового виробництва займає харчова промисловість, 23% – енергетика, 12% – машинобудування та металообробка, 3% – легка та хімічна промисловості, 2,5% – промисловість будівельних матеріалів, 1% – деревообробна промисловість.
Житомирська	Перше місце в загальній промисловості посідає машинобудування, наступною є хімічна промисловість, далі – добувна промисловість, целюлозно-промислове виробництво, обробка деревини, виробництво неметалевої мінеральної продукції, харчова промисловість.
Київська	Спеціалізація області визначається переважним розвитком важкої індустрії у поєднанні з легкою і харчовою промисловістю і високоінтенсивним сільським господарством зерно-буякового і м'ясо-молочного напрямів.
Хмельницька	Важливе місце серед галузей промисловості займає машинобудування та металообробка, в якій зайнято 44,2% загальної кількості працюючих в промисловості області. Друге місце посідає харчова промисловість, обсяги виробництва продукції якої становлять 35,4% загальнообласних обсягів.
Черкаська	В області діє понад 300 промислових підприємств, які виробляють електроенергію, видобувають вугілля, випускають мінеральні добрива, аміак, хімічні волокна, засоби автоматизації та обчислювальної техніки, технологічне обладнання для переробних галузей, машини та обладнання для тваринництва і кормовиробництва, товари народного споживання продовольчої та непродовольчої груп.
Чернігівська	Провідні галузі промисловості в області: хімічна, харчова, легка, будівельних матеріалів, деревообробка.
м. Київ	Сектори сфери послуг, що дають основний внесок до економіки Києва, – транспорт та комунікації, дрібна та оптова торгівля, нерухомість, юридичні та фінансові послуги. Ключовими зростаючими секторами економіки є роздрібна торгівля, інформаційні технології, фінанси.

Таблиця 2

Область	Економічна характеристика
Донецька	У структурі промислового виробництва переважають металургійний (49%) та паливно-енергетичний комплекси (23,5%). 2 найбільших промислових центра виробляють більш ніж половину загального обсягу промислового виробництва області: Донецьк (18%), Маріуполь (37%).
Луганська	Промисловість займає провідне місце в економіці області. Її частка у валовому суспільному продукті регіону становить близько 75%. Провідною галуззю регіону є переробна промисловість, що представлена підприємствами з видобутку кам'яного вугілля виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, будівельних матеріалів, машинобудування, хімічної, нафтохімічної, харчової, лісової, легкої промисловості. У валовому обсязі виробництва частка продукції, яка виготовлена підприємствами переробного комплексу, становить 71,6%.

Придніпровський макроекономічний регіон є одним із найбільш розвинених індустріальних регіонів України з потужним соціально-економічним потенціалом. Він включає три області: Дніпропетровську, Запорізьку, Кіровоградську – загальною площею 83,7 тис. км² [2, с. 234].

В таблиці 4 представлена економічна характеристика даного регіону [3].

До найважливіших господарських проблем прискороженого розвитку продуктивних сил Придніпров'я належить технічне переоснащення виробництва, охорона природного середовища. Висока територіальна концентрація великих металургійних, хімічних та інших виробництв у безпосередній близькості до Дніпра загострює проблему охорони водних ресурсів від забруднення відходами виробництва і комунального господарства. Важливо також забезпечити комплексне використання відходів виробництва, особливо на територіях великомасштабного

видобутку криворізьких залізних руд, скорочення вилучень родючих земель для несільськогосподарських цілей [5, с. 298].

Причорноморський макроекономічний регіон включає Автономну Республіку Крим (АРК), Одеську, Миколаївську, Херсонську області та м. Севастополь. Його площа 113,4 тис. км² (18,8 відсотка території України). Густота населення – 69 осіб/км². У регіоні налічується 53 міста і 120 селищ міського типу [2, с. 238].

Таблиця 5 ілюструє економічну характеристика зазначеного регіону [3].

Для підвищення ефективності господарства Причорноморського регіону належить науково обґрунтувати і вирішити ряд вузлових проблем. Особливо актуальна проблема водних ресурсів, вирішення якої в умовах посушливого клімату регіону є важливим чинником активізації сільськогосподарського виробництва, поліпшення умов життєдіяльності населення.

Таблиця 3

Область	Економічна характеристика
Волинська	Економічна структура області має такий вигляд (у відсотках від валового продукту): сільське господарство – 35,3 %, послуги – 26,2%, промисловість – 25,1%, будівництво – 3,6 %.
Закарпатська	В умовах реформування економічних відносин акцент робиться на розвиток пріоритетних галузей господарювання – лісова та деревообробна промисловість, легка і харчова галузі, розвиток прикордонного співробітництва, рекреації й туризму тощо.
Івано-Франківська	Провідна роль в економіці області належить промисловості, яка характеризується недостатнім рівнем промислового виробництва. У промисловості переважає недержавний сектор, частка якого у загальному обсязі виробництва більше 96%.
Львівська	У структурі промислового виробництва регіону найбільш питому вагу мають харчова, паливна промисловості, машинобудування і металообробка, електроенергетика.
Рівненська	Провідне місце в економіці області займають промисловість і сільське господарство. У сукупній валовій продукції області питома вага промисловості становить 27,3%, сільського господарства – 27,4%. Серед інших областей Рівненщина виділяється виробництвом лляних тканин, нетканих матеріалів, деревостружкових плит, фанери, мінеральних добрив.
Тернопільська	До найважливіших галузей народного господарства області належать промисловість та сільське господарство, перспективна для розвитку – туристична галузь.
Чернівецька	Відповідно до галузевої структури виробництва область належить до індустріально-аграрної категорії. Промисловий потенціал області представляють понад 200 промислових підприємств, обсяг виробництва яких становить 0,4% загальнодержавного обсягу.

Таблиця 4

Область	Економічна характеристика
Дніпропетровська	В промисловості області домінують добувна та переробна промисловість. Добре розвинена харчова, хімічна галузі.
Запорізька	У регіоні створений потужний металургійний комплекс, значно розвинене машинобудування. Запоріжжя стало одним з найбільших промислових центрів України і Східної Європи.
Кіровоградська	У структурі валового випуску продукції займають наступні позиції такі галузі економіки: сільське господарство – 32,1%, промисловість – 28,1%, транспорт та зв'язок – 11,6%, житлово-комунальне господарство – 5,1%, інші галузі матеріального та нематеріального виробництва в сумарному значенні – 23,1%.

Таблиця 5

Область	Економічна характеристика
АРК	У структурі промислового виробництва найбільшу питому вагу мають харчова, хімічна і нафтохімічна галузі, машинобудування та металообробка, паливна промисловість. У структурі виробництва товарів народного споживання частка продовольчих товарів становить 60%.
Одеська	У галузі виробничої спеціалізації Одеська область виконує такі функції: є провідним регіоном України за рівнем розвитку морегосподарського комплексу і галузей, зв'язаних із використанням ресурсів моря і світового океану; виділяється як важливий регіон інтенсивного сільського господарства з високою часткою зрошуваного землеробства й індустрією переробки сільськогосподарської продукції; є одним із центрів машинобудування, легкої і хімічної промисловості регіонального і національного масштабу.
Миколаївська	Промисловий потенціал області сконцентрований головним чином в п'яти містах обласного підпорядкування, питома вага яких в загальнообласних обсягах промислової продукції досягає майже 95%. Місто Миколаїв є центром машинобудування, в тому числі суднобудування, кольорової металургії, харчової та легкої промисловості області
Херсонська	Провідні галузі промисловості: металообробна і машинобудівна (зокрема, суднобудування і сільськогосподарське машинобудування), харчова і текстильна.
м. Севастополь	Важливий промисловий центр: приладобудівний і ремонтно-механічний заводи, харчова (рибна, виноробна тощо), гірничо-добувна (видобуток флюсових і будівельних вапняків), легка і деревообробна промисловість, виробництво холодильників, будівельних матеріалів.

Таблиця 6

Область	Економічна характеристика
Харківська	Характеризується високим рівнем розвитку економіки. В ній склався головний в Україні комплекс енергетичного, електротехнічного, транспортного та сільськогосподарського машинобудування. Сільське господарство регіону спеціалізується на виробництві зерна, цукрових буряків, соняшників, м'яса, молока, овочей та фруктів. Досить розвинутою є транспортна галузь Харківщини: 60% всіх перевезень займає залізничний транспорт, через область проходять дороги міжнародного призначення.
Сумська	Промисловість є провідною галуззю економіки області. Тут щорічно створюється майже половина валової доданої вартості, зайнято понад 30% працюючих у галузях економіки області. У структурі промисловості 29% займає добувна промисловість, близько 65% – продукція обробної промисловості, в ній 27,1% – машинобудування, 22,6% – харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів, 9,6% – хімічна та нафтохімічна промисловість.
Полтавська	У структурі промислового виробництва регіону найбільшу питому вагу мають паливна, харчова промисловості, машинобудування і чорна металургія. У структурі виробництва товарів народного споживання частка продовольчих товарів становить 77%. Загалом у регіоні на самостійному балансі перебувають 374 промислових підприємства, окрім того, функціонує 618 малих промислових підприємств.

Екологічні проблеми та раціональне використання природних умов і ресурсів потребує посиленої уваги. Невирішеними лишаються питання розміщення великих військово-повітряних і морських баз у курортних містах, що негативно впливає на розвиток санаторно-курортної справи у регіоні. Суттєво забруднюють довкілля і підприємства хімічної промисловості. Найбільш гостро екологічна проблема постає на території Одеського промислового вузла [5, с. 303].

До складу Харківського регіону входять три області: Харківська, Сумська, Полтавська. Його площа 84 тис. км² (13,9 відсотка території України). Густина населення – 74 особи/км². У регіоні налічується 47 міст і 102 селища міського типу [2, с. 242].

В таблиці 6 наведена економічна характеристика Харківського регіону [3].

Основні напрями подальшого розвитку Харківського регіону такі: удосконалення структури інвестування з метою реконструкції та створення нових, технічно переоснащених виробництв; розвиток середніх і малих міст з метою повнішого використання трудових ресурсів; більш ефективно використання наявних ресурсів живої праці, механізація та автоматизація виробництва; реорганізація сільськогосподарських структур, створення фермерських господарств і сільськогосподарських фірм, запровадження індустріальних методів у рослинництві та тваринництві; удосконалення економічних зв'язків з іншими регіонами України, а також між переробними підприємствами і виробниками сільськогосподарської сировини; нарощування та розвиток санаторно-курортного та туристичного потенціалу [5, с. 308; 6, с. 241].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналізуючи наведену інформацію стосовно територіальної організації українських підприємств, можна зробити висновок, що найбільш розвинутою та базують галуззю економіки за всіма макроекономічними регіонами є харчова та машинобудівна промисловості. Саме вони забезпечують значний від-

соток ВВП країни. Сільське господарство, металообробна, хімічна, лісова та деревообробна, переробна та паливно-енергетична промисловості є характерними фундаторами регіонального прибутку лише в певних областях, але разом із вищезазначеними найбільш розвиненими видами промисловості, вони формують продуктивну базу України.

Можна також сказати, що конкурентні можливості кожної територіальної організації визначаються соціально-економічними, науково-технічними, екологічними чинниками, а також структурою господарства й економічним потенціалом. Це дає можливість кожному регіону брати участь у територіальному поділі праці з тими пропозиціями, які забезпечені найбільш якісними ресурсами та іншими умовами. Це, однак, не виключає можливості конкурентної боротьби між регіонами за вигідні проекти та нові робочі місця. Перемагає в ній той регіон, який пропонує найбільш раціональний і ефективний варіант розміщення і регіонального розвитку продуктивних сил.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базиліук Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення : монографія. / Я.Б. Базиліук. – К. : НІСД, 2002. – 132 с.
2. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістики / Д.М. Стеченко. – К. : Вікар, 2007. – 379 с.
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
4. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Економіка Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
5. Ковтонюк М.О. Територіальна організація продуктивних сил України / за ред. М.О. Ковтонюка, Є.П. Качана, М.О. Петриги. – К. : НМК ВО, 2002. – 347 с.
6. Бандур С.І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика: монографія / С.І. Бандур, Т.А. Заяць, І.В. Терон. – К. : ТОВ «ПРИНТ ЕКС-ПРЕС», 2002. – 250 с.